

การพัฒนากิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่อง “ข้าว” จากผู้ใหญ่ สู่วัยรุ่นบ้านดอนเตาอิฐ
Development of Knowledge Transmission Activities about Rice from Adults to Youth at
Don-Tao-It village

สันติ ศรีสวนแดง¹ ประสงค์ ตันพิชัย¹ ภาสิต ชนะบุญ¹ และคณะ

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ข้าว จากผู้ใหญ่สู่วัยรุ่นบ้านดอนเตาอิฐ ผู้มีส่วนร่วมประกอบด้วย ผู้นำชุมชน, วิทยากรชุมชน, สมาชิกในชุมชน, กลุ่มเยาวชน และ คณะผู้วิจัย กระบวนการวิจัยมี 2 ระยะ ได้แก่ 1) ระยะพัฒนาโจทย์วิจัย ศึกษาบริบทชุมชนและความต้องการพัฒนากิจกรรมในชุมชน ด้วยการวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน 2) ระยะการปฏิบัติการวิจัย มี 3 ขั้นตอน ได้แก่ *ขั้นวางแผน* วิเคราะห์กิจกรรมร่วมกับผู้นำชุมชน วิทยากรชุมชน และนักวิจัย ใช้การสนทนากลุ่ม แฝงฝังความคิด เส้นแบ่งเวลา และการวิเคราะห์ด้วยตารางเมตริกซ์ *ขั้นการปฏิบัติและสังเกต* ดำเนินการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่อง “ข้าว” จากผู้ใหญ่สู่วัยรุ่น โดยมีผู้นำชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอด เก็บรวบรวมผลการจัดกิจกรรมด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม กับวิทยากรชุมชน เยาวชน ผู้ปกครอง และ ใช้แบบทดสอบประเมินความรู้กับเยาวชน *ขั้นการสะท้อนคิด* สะท้อนผลการจัดกิจกรรม โดยการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์เนื้อหา และการใช้ฝังความคิด

ผลการวิจัยพบว่าชุมชนร่วมกันลงความเห็นว่าคุณภาพพัฒนาการถ่ายทอดองค์ความรู้ข้าวใน 3 เรื่อง ได้แก่ การเตรียมพันธุ์ข้าวและการหว่านข้าว และการสังเกตแมลง โดยการจัดกิจกรรมในพื้นที่ของชุมชน และให้มีวิทยากรจากชุมชน โดยจัดเยาวชนที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม

ผลการประเมินการจัดกิจกรรม พบว่า เยาวชนส่วนใหญ่ตอบคำถามได้ถูกต้อง วิทยากรมีการถ่ายทอดเนื้อหาครบถ้วน เปิดโอกาสให้เยาวชนซักถาม และตอบคำถามได้ชัดเจน

ผู้มีส่วนร่วมในชุมชนสะท้อนความคิดว่า ความสำเร็จของครั้งนี้เกิดจากการมีส่วนร่วมกันผ่านจากประสบการณ์เดิมของแต่ละบุคคล การมีความผูกพันทางเครือญาติ การที่เยาวชนเคยมีประสบการณ์จากครอบครัว กิจกรรมมีการบูรณาการความรู้ที่เหมาะสมตามสภาพจริงในพื้นที่นา และเกิดกระบวนการการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

คำสำคัญ: การเรียนรู้ การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ข้าว

ABSTRACT

This participatory action research aimed to develop knowledge transfer activities from adult to youth at Don- Tao- It village. Participants include community leaders, community guru, community members, youth groups and researchers. Research process was divided in to two main stages: 1) *to develop a research problem*, Explored the community context and the needs of the community

¹ ภาควิชาการพัฒนาศึกษาการเกษตรและชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

activities development. The Documentary analysis, Group Interviews with community leaders to be used. and 2) *The action stages* was divided into 3 stages, *first stage* was planning and analysis activities with community leaders, lecturers and researchers using community focus groups, timeline, mind mapping and analysis with a matrix. *Second stage* was action and observation, The community leaders transmitted rice knowledge to youth, activities collected with the structural observation, in-depth interviews, Interviews with experts, parents, youth and community and assessment test with youth. *The final stage* was reflective thinking the activities. Focus group interview, Content analysis and mind mapping were used.

Results show that the common opinion of community wanted local rice cultivation experts transferred rice cultivation knowledge to youth who are interested in participating in three topics about seeding, sowing and explore insects on local rice paddy.

The result of activities assessment showed that young people answered questions most correctly. Community rice guru could transfer content completely and answered questions clear.

Participants in the community reflect that this success is due to the sharing of the explicit knowledge of the individual, the ties of kinship, the young family had experienced, activities are integrated knowledge according to actual conditions in the field, and the process of informal learning.

Keywords: learning, Participatory development, rice

Email: satsts@ku.ac.th

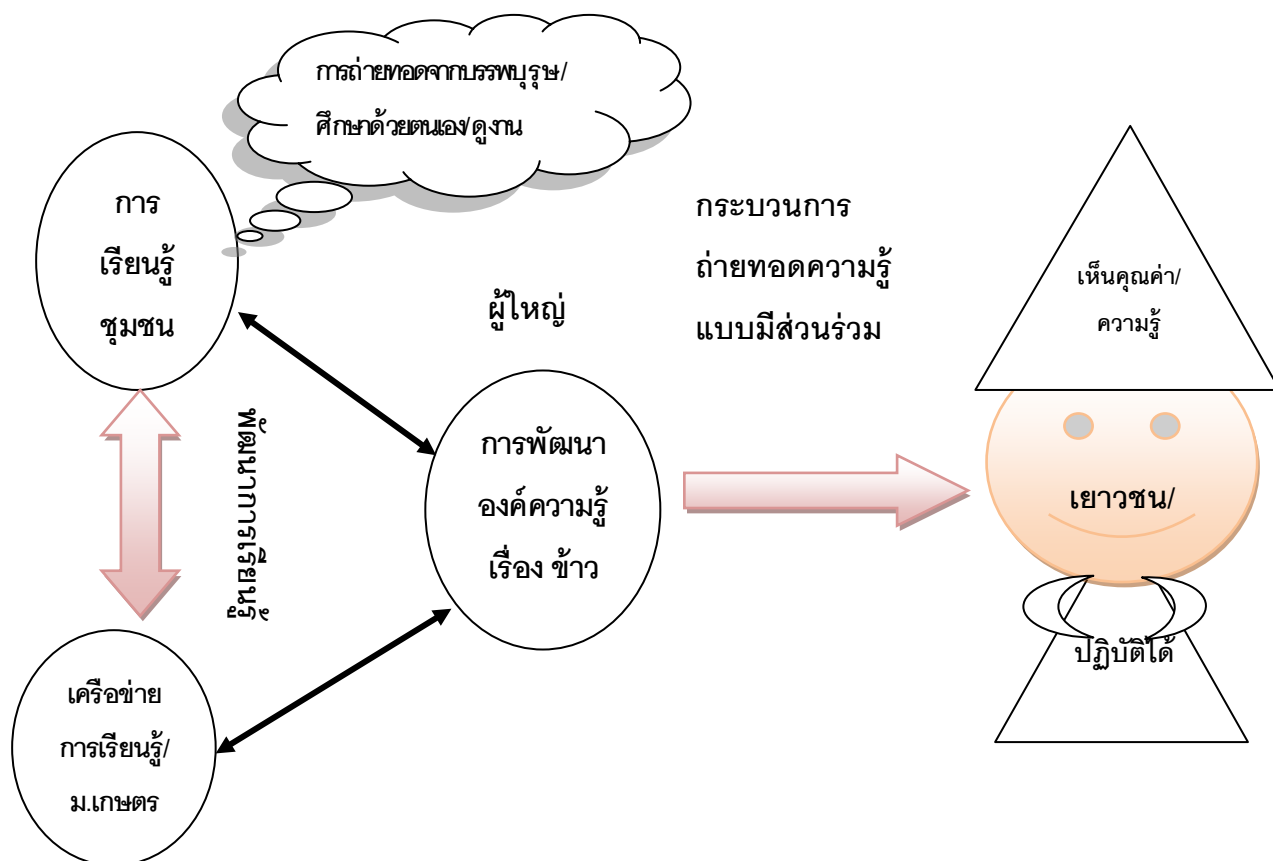
คำนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กระบวนการมีส่วนร่วมนับเป็นหัวใจของการพัฒนาจิตสำนึกเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน (โกวิท พวงงาม, 2551:348) โดยมีองค์ประกอบสำคัญคือต้องมีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการปรับตัวเข้ากับบริบท ผ่านการคิด ประสบการณ์ไปสู่ความตระหนักในแต่ละบุคคล (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2539: 25 และ มาลี จุฑา, 2544: 64) ซึ่งคล้ายคลึงกับการสร้างความรู้ในชุมชนซึ่งมีขั้นตอนตั้งแต่การกำหนดความรู้ของชุมชน การแสวงหาความรู้ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ และการนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติ (เฉลิมพล คงจิตต์ และคณะ, 2554 :8-9) ทั้งนี้ต้องอาศัยการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ซึ่ง Rossman and Schlatter (2005: 33-44) ได้แนะนำไว้ 6 ประการ ได้แก่ การมีปฏิสัมพันธ์ การจัดเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ กติกา ความสัมพันธ์ การเคลื่อนไหว ที่ต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย ด้านทักษะพิสัย ทั้งนี้จรัส สักลล (2552) ได้พบว่าความสำเร็จในการถ่ายทอดความรู้การทำงานชาวอินทรี ต้องทำให้เกิดลักษณะดังนี้ มีการชักชวน การเป็นตัวอย่างที่ดีในการปฏิบัติ การกำหนดกฎระเบียบ การให้คำปรึกษาได้ตลอดเวลา การให้กำลังใจแก่เกษตรกรที่กำลังอยู่ในช่วงการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกกับสมาชิก สมาชิกกับผู้นำและสมาชิกกับเครือข่ายภายนอก ซึ่งผู้นำต้องเป็นผู้ที่เชื่อมประสาน เอื้ออำนวยต่อกระบวนการเรียนรู้

ภาควิชาการพัฒนาศึกษาการมัธยมศึกษาและชุมชนได้พัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างมหาวิทยาลัย-โรงเรียน-ชุมชน เริ่มจากการพัฒนาการเรียนการสอนร่วมกันกับโรงเรียนท้องถิ่น โดยได้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นทางการเกษตรและสิ่งแวดล้อมที่สามารถใช้ในโรงเรียนท้องถิ่นตามสภาพจริงได้ (Traimongkolkul P., Prosong T., Sunti S. and Nirun Y. 2007) ต่อมาได้พัฒนาเครือข่ายในชุมชนเป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคมศาสตร์ (Social Lab) ขึ้นในตำบลสระสี่มุม อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เพื่อให้นิสิตและคณาจารย์ได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม (สุมิตร และดำรงค์, 2553) ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนชาวบ้านดอนเตาอิฐในเรื่องการต่อยอดความรู้ในกระบวนการทำนา (ดำรงและ คณะ, 2552) และเกิดการพัฒนารวมกลุ่มแม่บ้านบ้านดอนเตาอิฐผ่านกิจกรรมการเพาะเห็ดเพื่อการบริโภคในครัวเรือน (เทียมพบ และคณะ, 2553) จากการจัดเวทีประชุมเพื่อทบทวนผลการดำเนินงานร่วมกับชุมชนในการพัฒนางานต่อ ชุมชนเห็นว่าการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่องควรให้ความสำคัญกับเยาวชน โดยทำให้เยาวชนตระหนัก มีความรู้และเข้าใจในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “ข้าว” ซึ่งเป็นวิถีที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนบ้านดอนเตาอิฐ ดังนั้นผู้นำชุมชนเกษตรกร จึงเห็นว่าควรจะให้เยาวชนในพื้นที่ได้เรียนรู้เรื่องข้าวในอย่างน้อยที่สุดใน 1 กิจกรรม โดยมีผู้ใหญ่เกษตรกร หรือผู้รู้ในชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ งานวิจัยนี้จึงได้ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อร่วมกันเรียนรู้และพัฒนากิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้ใหญ่สู่เยาวชน

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ที่เกิดจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษเกี่ยวกับการทำนาและเรียนรู้ด้วยตนเองที่เป็นการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ รวมทั้งแนวคิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ จากผู้ใหญ่สู่เยาวชน โดยสามารถสรุปกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบความคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องข้าว จากผู้ใหญ่สู่เยาวชนบ้านดอนเตาอิฐ” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อพัฒนากิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องข้าวจากผู้ใหญ่สู่เยาวชน
- 2) เพื่อศึกษาผลการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องข้าวจากผู้ใหญ่สู่เยาวชน

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยดำเนินการพัฒนากิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่อง “ข้าว” จากผู้ใหญ่สู่เยาวชนของชุมชนบ้านดอนเตาอิฐ หมู่ 8 ตำบลสระสีมูม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม โดยมีผู้มีส่วนร่วม ดังนี้ 1) กลุ่มผู้นำชุมชน 2) วิทยากรชุมชน 3) สมาชิกในชุมชน 4) กลุ่มเยาวชนและ 5) ผู้วิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การพัฒนาโจทย์วิจัย มีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

- 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านดอนเตาอิฐ โดยวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ รายงานการวิจัย เอกสารข้อมูลชุมชน
- 2 การจัดเวทีเสวนากับผู้นำชุมชน เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ทั้งสภาพปัญหา/ความต้องการ กิจกรรมการพัฒนาของชุมชน

3 การสนทนากลุ่มกับชุมชน ทำการรวบรวมปัญหา และความต้องการของชุมชน นำมาสนทนากลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน โดยใช้เครื่องมือ ได้แก่ เส้นแบ่งเวลา เทคนิคแผนผังความคิด

ระยะที่ 2 กระบวนการ และขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นวางแผน (Planning) โดยการวิเคราะห์กิจกรรมร่วมกับผู้นำชุมชน วิทยากรชุมชน และนักวิจัย ใช้การสนทนากลุ่ม แผนที่ความคิด เส้นแบ่งเวลา และการวิเคราะห์ด้วยตารางเมตริกซ์

ขั้นที่ 2 ขั้นการปฏิบัติ (Action) และ การสังเกต (Observation) จัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่อง"ข้าว" จากผู้ใหญ่สู่เยาวชน โดยมีผู้นำชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอด และคณะผู้ร่วมเรียนรู้จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน เป็นทั้งผู้ดำเนินรายการ อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม และเก็บรวบรวมข้อมูลจากการจัดกิจกรรมด้วยการสังเกตแบบมีโครงสร้าง การสัมภาษณ์วิทยากรในเชิงลึก (In depth Interview) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) กับวิทยากรชุมชน เยาวชน ผู้ปกครอง และ ใช้แบบทดสอบ (Test) เพื่อประเมินความรู้จากการทำกิจกรรมในครั้งนี้ โดยกำหนดกิจกรรมตามรายละเอียดในภาคผนวก

ขั้นที่ 3 การสะท้อนคิด (Reflective Thinking) สะท้อนผลการจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้ใหญ่สู่เยาวชน โดยการ วิเคราะห์เนื้อหา และการใช้ผังความคิด (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 แนวทางการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอน	เครื่องมือ/วิธีการ	แหล่งข้อมูล	การวิเคราะห์และแปลผล	ผลผลิต
1.การสืบเสาะปัญหาและความต้องการของชุมชน	-การสนทนากลุ่ม -การสังเกต -การใช้แผนที่ความคิด -การวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง	-ผู้นำชุมชน-ชาวบ้าน -เอกสาร รายงานงานวิจัย ข้อมูลชุมชน	-วิเคราะห์เนื้อหา -ผังความคิด	-ข้อมูลพื้นฐานการพัฒนากิจกรรม
2.การพัฒนาวางแผน (Plan) และการสังเกต (Observation)	-การวิเคราะห์ตารางเมตริกซ์ -การสนทนากลุ่ม -การใช้แผนที่ความคิด -กิจกรรมเส้นแบ่งเวลา -การวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง	-วิทยากรชุมชน -ผู้ปกครอง เยาวชน -นักวิจัย -เอกสาร รายงานงานวิจัย ข้อมูลชุมชน	-วิเคราะห์เนื้อหา -ผังความคิด	กิจกรรม
3.การจัดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ การปฏิบัติ การสังเกต	-การสังเกต -การสัมภาษณ์เชิงลึก -การสัมภาษณ์กลุ่ม -แบบทดสอบ	-วิทยากรชุมชน -เยาวชน -ผู้ปกครอง	-สถิติพื้นฐาน -วิเคราะห์เนื้อหา	-ผลการเรียนรู้ของเยาวชน -ผลการใช้กิจกรรม
4.การสะท้อนผล การสะท้อนคิด การสังเกต	-การสนทนากลุ่ม -การสังเกต -การทบทวนหลังการปฏิบัติ -การใช้แผนที่ความคิด	-วิทยากรชุมชน -เยาวชน -ผู้ปกครอง -นักวิจัย	วิเคราะห์เนื้อหา และ การใช้ผังความคิด	-จุดเด่น และจุดด้อยของกิจกรรม -ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุง

ผลการวิจัย

บริบทของพื้นที่

ชุมชนบ้านดอนเตาอิฐ ตั้งอยู่ที่หมู่ 8 ต.สระสี่มุม อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม เกิดจากการย้ายถิ่นของกลุ่มเชื้อสายไทยวน ในจังหวัดราชบุรี เมื่อ 100 ปีก่อน ปัจจุบันมีครัวเรือนจำนวน 116 ครัวเรือน ประชากรรวม 547 คน เป็นชาย 262 คน หญิง 285 คน มีพื้นที่รวม 1,860 ไร่ อาชีพหลักคือเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนามีจำนวน 68 ครัวเรือน พื้นที่ของหมู่บ้านอยู่ในเขตชลประทาน ที่ดินเหมาะแก่การเพาะปลูก ในหมู่บ้านประกอบด้วยกองทุนที่เข้มแข็ง ได้แก่ กองทุนผลิตพันธุ์ข้าวและปุ๋ย กองทุนรถไถเดินลาด จุดเด่นของหมู่บ้าน คือ ประกอบอาชีพการทำนามากที่สุดในตำบลสระสี่มุม มีลานตากข้าวเป็นสมบัติส่วนรวมของหมู่บ้าน มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวสระสี่มุมรวมใจเป็นองค์กรชุมชนที่เน้นการพึ่งตนเอง และที่สำคัญคือเป็นแหล่งปลูกข้าวพันธุ์ดีของจังหวัดนครปฐม

ผลการพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้

การพัฒนากิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ แบ่งออกได้เป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนการสำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน 2) การจัดทำร่างเอกสารประกอบการเรียนรู้ 3) การนำร่างกิจกรรมให้กับผู้นำชุมชนเพื่อจัดทำแผนกิจกรรมเรื่องการถ่ายทอดความรู้ และ 4) การจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้

ผลการพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้มีดังต่อไปนี้

ปัญหาและความต้องการของชุมชน

จากการวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกันของชุมชน ได้ข้อสรุป ดังนี้

1. ขาดการสืบทอดวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการทำนา เช่น การทำขวัญข้าว
2. ขาดการสืบทอดอาชีพทำนา ซึ่งปัจจุบันลูกหลานชาวนาหันไปทำงานอย่างอื่นแทน
3. เทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ส่งผลต่อวิถีชีวิต ได้แก่ สารเคมีตกค้างในร่างกาย การมีหนี้สิน และการขายที่นา
4. เยาวชนขาดความรู้เรื่องข้าว ไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างต้นข้าวกับต้นหญ้าได้

จากปัญหาดังกล่าว ได้มีการยืนยันปัญหาและค้นหาความต้องการของชุมชนจากมุมมองของผู้นำชุมชนและชาวบ้าน พบว่า ปัญหาสำคัญที่ชุมชนเห็นร่วมกันคือ เยาวชนรุ่นใหม่รวมถึงผู้ใหญ่ในชุมชนหลายคนไม่ได้ยึดอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักดังเช่นที่บรรพบุรุษเคยได้ทำมา ทำให้นาคตอาชีพการทำนาอยู่บนความเสี่ยงที่จะขาดผู้สืบทอด ดังนั้น สิ่งชุมชนต้องการคือ การให้ความรู้เกี่ยวกับ

กระบวนการทำนาเพื่อให้เยาวชนและผู้สนใจในชุมชนได้มีโอกาสเข้ามาเรียนรู้และทดลองปฏิบัติ โดยมีเนื้อหาที่เห็นว่าควรถ่ายทอดให้เยาวชน 3 เรื่อง ได้แก่ การเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าว การหว่านข้าว การสังเกตแมลง สรุปได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่อง “ข้าว” จากผู้ใหญ่สู่เยาวชน
ชื่อกิจกรรม เมื่อฉันเป็นชาวนา

คำถามวิจัย	รายละเอียดของกิจกรรม	
การถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่อง “ข้าว” ควรมีเนื้อหาอะไรบ้าง	<p><u>วัตถุประสงค์</u></p> <p>เพื่อให้เยาวชนได้รู้จักวิถีชีวิตของชาวนา และสามารถอธิบายขั้นตอนการทำงานได้</p> <p><u>เนื้อหา</u></p> <p>การเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าว การหว่านข้าว</p> <p>การสังเกตแมลงในนาข้าวโดย</p> 	
วิทยากรควรประกอบด้วยใครบ้าง	<p>-ประธานคณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมการทำนาข้าว บ้านดอนเตาอิฐ</p> <p>-ผู้ใหญ่บ้าน -ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน</p> <p>-ผู้เชี่ยวชาญในการทำนา 2 ท่าน</p>	
กลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมควรเป็นเยาวชนในช่วงอายุใด	เยาวชนไม่จำกัดอายุ 10-20 คน	
กิจกรรมที่จัดควรมีอะไรบ้าง	<ol style="list-style-type: none"> 1. กิจกรรมพบกันที่เที่ยงน้าน้อย 2. ค้นหาแมลงในนาข้าว(โฉบแมลง) 3. กิจกรรมนันทนาการ 4. เล่าเรื่อง “แมลงในนาข้าว” 5. เล่าเรื่องและสาธิต “การเตรียมพันธุ์และหว่านข้าว” 6. ลู่งป่าพาหหลานหว่านข้าว (ลงพื้นที่หว่านข้าวแปลงนาจริง) 7. เปิดเวทีเล่าเรื่อง 8. เวทีสะท้อนผลการถ่ายทอดความรู้ 	
ระยะเวลาในการจัด	จัดกิจกรรมต่อเนื่อง 1 วัน แบ่งเป็นช่วงเช้าและบ่าย เลือกช่วงเวลาที่คุณกลุ่มเยาวชนสะดวก	
สถานที่ที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร ที่ไหน	จัดกิจกรรมที่ศูนย์ข้าวชุมชนของหมู่บ้าน และแปลงนาของเพื่อนบ้าน	

ผลการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องข้าวจากผู้ใหญ่สู่เยาวชน

จากการประเมินความรู้เรื่องการเตรียมพันธุ์ข้าวและการหว่านข้าว และการสังเกตแมลง โดยใช้แบบทดสอบความรู้ ที่ร่วมกันสร้างขึ้นพบว่า เยาวชนส่วนใหญ่ตอบคำถามได้ถูกต้อง วิทยากรมีการถ่ายทอดเนื้อหาครบถ้วน เปิดโอกาสให้เยาวชนซักถาม และตอบคำถามได้ชัดเจน มีรายละเอียดดังนี้

ผลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการเตรียมพันธุ์ข้าวและการหว่านข้าว

คณะผู้ร่วมวิจัยจัดทำแบบประเมินขึ้นมา 2 ชุด คือ ชุดที่ 1 แบบประเมินความรู้เรื่องข้าวโดยใช้ภาพ ชุดที่ 2 แบบประเมินความสนใจและการมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชน ใช้รูปแบบประเมินแบบ Rubric ร่วมกับการสังเกต

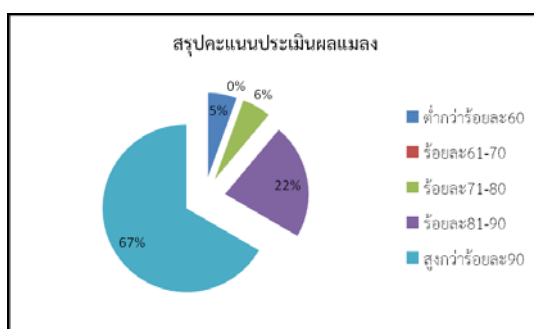
แบบ พบว่า เยาวชนส่วนใหญ่ตอบคำถามได้ถูกต้อง ยกเว้นข้อคำถามข้อที่ 4 ที่ให้เยาวชนเรียงลำดับขั้นตอนการเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวก่อนนำไปปลูก ส่วนใหญ่ตอบผิด คือ ผิด 11 คนจากเยาวชนทั้งหมด 18 คน (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 แสดงผลการทดสอบความรู้เรื่องข้าวของเยาวชน

ข้อที่	เรื่อง	จำนวนผู้ตอบ (คน) n=18		
		ผิด	ถูก	ไม่ตอบ
1	แยกความแตกต่างระหว่าง “ต้นข้าว” กับ “ต้นหญ้า”	-	18	-
2	ระบุชื่อเรียกของข้าวที่เพาะปลูกตามฤดูกาล (ข้าวนาปี)	1	17	-
3	เรียงลำดับขั้นตอนการเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวก่อนนำไปปลูก	11	4	3
4	ระยะเวลาที่ใช้ตั้งแต่การเตรียมพันธุ์ข้าวไปจนกระทั่งการเก็บเกี่ยว (120 วัน)	2	14	2
5	ระยะเวลาที่แช่พันธุ์ข้าวในน้ำก่อนปลูก (1 วัน)	-	18	-
6	ระยะเวลาที่คลุมข้าวเพื่อให้ข้าวเริ่มงอกก่อนปลูก (1 คืน)	1	17	-
7	ลักษณะการหว่านข้าวที่ดี (หว่านให้กระจายตัว)	1	17	-
8	ระบุภาพของการตีเทือก	1	17	-
9	ระบุภาพของการทำนาแบบ “หว่านน้ำตม”	3	14	1
10	ระบุพันธุ์ข้าวที่ไม่ได้ใช้ปลูกในเขตบ้านดอนเตาอิฐ (พวงไร่2)	1	17	-

ผลการประเมินความรู้เรื่องแมลง

ผู้ตอบคำถามส่วนใหญ่จะได้คะแนนสูงกว่า ร้อยละ 90 มีเพียง 2 รายที่ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ 80 สำหรับคำถามเกี่ยวกับแมลงที่มีผู้ตอบผิดมากถึง 8 คน คือ มวนเขียวดูดไข่ รองลงมาคือ แตนเบียน มีผู้ตอบผิด 4 คน รายละเอียดผลการประเมินดังนี้

ภาพที่ 2 สรุปผลการประเมินความรู้เรื่องแมลง

ผลการประเมินการถ่ายทอดความรู้ของวิทยากร

จากการประเมินการถ่ายทอดความรู้ของวิทยากรทั้ง 4 ท่าน พบว่า ในภาพรวมวิทยากรมีการถ่ายทอดเนื้อหาครบถ้วน เปิดโอกาสให้เยาวชนซักถาม และตอบคำถามได้ชัดเจน มีมนุษยสัมพันธ์กับผู้ร่วมกิจกรรม ส่วนข้อบกพร่องที่พบอยู่บ้าง คือการขาดเทคนิคในการสร้างความน่าสนใจและการบรรยายและการทดลองปฏิบัติ (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ผลการประเมินการถ่ายทอดความรู้ของวิทยากร

เรื่อง	ระดับการให้ความสนใจ (n=16)			
	ดีมาก	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง
1. ถ่ายทอดเนื้อหาได้ครบถ้วนตามที่ได้กำหนดร่วมกับคณะผู้วิจัย	6	5	5	-
2. เปิดโอกาสให้เยาวชนได้ซักถาม	6	10	-	-
3. ตอบคำถามได้ชัดเจน เข้าใจง่าย	6	7	3	-
4. มีเทคนิคในการสร้างความน่าสนใจขณะการบรรยายและการทดลองปฏิบัติ	2	7	7	-
5. ควบคุมเวลาได้ดี	4	6	6	-
6. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เข้าร่วมกิจกรรม	8	8	-	-

การสะท้อนคิดจากเวทีเล่าเรื่อง

การสะท้อนคิด การจัดเวทีเล่าเรื่อง “เมื่อฉันเป็นชาวนา” ผู้ร่วมสะท้อนคิด ประกอบด้วย 1) วิทยากร 2) เยาวชน 3) ผู้ปกครองและสมาชิกในชุมชน 4) ผู้ร่วมเรียนรู้ (คณะผู้วิจัย) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 การสะท้อนคิดต่อกิจกรรมการเตรียมเมล็ดพันธุ์และการหว่าน

สรุปประเด็น	ตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ร่วมเรียนรู้
<p>เวลาในการจัดกิจกรรม</p> <p>ควรเพิ่มระยะเวลาการจัดกิจกรรม โดยจัดอย่างน้อย 2 วัน เพื่อให้เนื้อหาสาระครอบคลุมการทำนา หรืออาจใช้เวลาประมาณ 4 เดือน เพื่อให้เรียนรู้ครบวิถีการผลิต</p>	<p>ตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ร่วมเรียนรู้</p> <p>“การจัดกิจกรรมนี้ เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับการหว่าน ...หากจะลงลึกต้องใช้เวลามากกว่านี้ การจัดกิจกรรมในวันนี้ต้องการให้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องหลัก ๆ เท่านั้น” (วิทยากร)</p> <p>“..เวลาในการจัดกิจกรรมวันนี้สั้นไป ควรจัด 2 วัน โดยให้มีการเรียนรู้ทั้งนาดำและนาหว่าน” (เยาวชน)</p> <p>“สำหรับเยาวชนที่ว่างกิจกรรมเวลาน้อย จริง ๆ แล้วเราเจาะจงในเรื่องหลัก ๆ ที่ต้องเรียนรู้ อาทิ เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล มาแล้ว ไล่แล้วไม่ไป ซึ่งเพลี้ยเหล่านี้นำไวรัสและทำให้ใบข้าวหยิก แมลงที่จะนำเชื้อโรคมาสู่ข้าว เช่น ผีเสื้อ ซึ่งมีด้วยกัน 4 ชนิด เช่น ผีเสื้อปีกลายหยักทำให้เกิดหนอนม้วนใบ ผีเสื้อสีชมพูอ่อนเหลือบทำให้เกิดหนอนกอข้าว เรายังไม่เจาะลึกว่าแมลงตัวไหนมีประโยชน์อย่างไร ซึ่งต้องใช้เวลามากกว่านี้...”</p> <p>“ในความเห็นคิดว่าต้องใช้เวลาน้อย 4 เดือน ในการเรียนรู้การทำนาศึกษาในเรื่องนี้ต้องเรียนรู้ตั้งแต่การทำนา การจัดกิจกรรมยังไม่อธิบายถึงวิถีชีวิตการทำนา การหว่านต้องเรียนรู้เรื่องเครื่องมือที่ใช้ และเทคนิคต่าง ๆ การทำนาในอนาคตในการเพิ่มผลผลิต เพิ่มอย่างไร หากลดต้นทุนการผลิตได้อย่างไร และเพราะอะไร”</p>
เนื้อหา	“อดีตเคยทำนาของตนเอง และปัจจุบันมีอาชีพรับจ้างทำนา การถ่ายทอดความรู้

สรุปประเด็น	ตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ร่วมเรียนรู้
เนื้อหาที่จัดเป็นเพียงพื้นฐานการทำงาน ซึ่งยังมีรายละเอียดอีกมาก	ในวันนี้เป็นความรู้ที่มีอยู่แล้ว ไม่มีอะไรใหม่ “กิจกรรมการถ่ายทอดในวันนี้มีความเหมาะสม กับความรู้ที่ต้องการถ่ายทอด เพราะเป็นความรู้พื้นฐาน
กิจกรรมการเรียนรู้ เรียนรู้ร่วมกันในครอบครัว	...หากเป็นกิจกรรมที่ถ่ายทอดให้เด็ก เพื่อให้เด็กอยากทำนา เพื่อให้เห็นคุณค่านั้น จะต้องพาลูกไปด้วยเวลาทำนาทุกครั้ง
สิ่งที่ได้เรียนรู้ ชอบกิจกรรมเรียนรู้เกี่ยวกับแมลง	“การร่วมกิจกรรมในวันนี้ทำให้รู้ว่าแมลงชนิดใดเป็นประโยชน์ และแมลงชนิดใดเป็นโทษทำลายนาข้าว ...ชอบกิจกรรมโอบแมลง และจะนำความรู้ที่ได้รับไปให้เพื่อนๆ ได้เรียนรู้ด้วย” “ได้เรียนรู้การหว่านข้าว ด้วยเครื่องมือที่ใช้ในการหว่านข้าว” (เยาวชน) “การร่วมกิจกรรมในวันนี้ทำให้รู้เรื่องแมลงว่าแมลงชนิดใดเป็นประโยชน์ และแมลงชนิดใดเป็นโทษทำลายนาข้าว แล้วยังได้เรียนรู้เรื่องการหว่านด้วย และเครื่องมือที่ใช้ในการหว่าน...สามารถนำไปถ่ายทอดให้เพื่อนๆต่อไปได้” (เยาวชน)
ความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมทำกิจกรรม มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมที่จัดขึ้น มีความเหมาะสม	“รู้สึกดีใจที่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับ พี่ ๆ เพื่อน ๆ และน้อง เพื่อให้ความรู้กระจายไปทั่วหมู่บ้านได้ และขอฝากไว้ว่าการทำนาของเรายังคงอยู่ต่อไป”(วิทยากร) “กิจกรรมในวันนี้เหมาะสมแล้ว ไม่มากหรือน้อยเกินไป” (เยาวชน)
วิทยากร วิทยากรมีความรู้ดี อาจมีความแตกต่างกันในเรื่องเทคนิคการถ่ายทอดขึ้นกับประสบการณ์	“...แต่บุคลิกภาพของวิทยากรแต่ละคนต่างกัน บ้างก็พูดดี พูดเก่ง แต่บางคนก็ไม่ค่อยพูด ทำให้วิทยากรแต่ละคนมีการถ่ายทอดความรู้จริงในสัดส่วนที่ไม่เท่ากัน” “วิทยากรบางคนอาจไม่ชินกับการจัดงานที่เป็นทางการ หรือพูดต่อหน้าสาธารณะไม่เก่ง ก็เลยทำให้การถ่ายทอดความรู้ดูขัดธรรมชาติไปบ้าง” “เด็กบางคนที่ไม่เคยทำนา ก็ไม่รู้จะถามอะไรวิทยากร ขณะเดียวกัน เด็กที่ทำนาก็ได้เรียนรู้มาบ้างแล้ว การซักถามถึงไม่มีเท่าที่ควร”
ปัจจัยสนับสนุน ความเป็นเครือญาติ ทำให้การเรียนรู้เป็นธรรมชาติ	“ความเป็นเครือญาติ เพื่อนฝูง น่าจะมีส่วนช่วยสร้างความรู้สึกละแวกและบรรยากาศที่ดีในงานระหว่างเด็กกับวิทยากร”

สะท้อนผลการวิจัย

จากการสรุปผลดังกล่าวข้างต้น อภิปรายผลสรุปได้ดังนี้

1 การมีส่วนร่วมของชุมชนและความเป็นประชาธิปไตย ความสำเร็จของการวิจัยเกิดจากการมีส่วนร่วม ตั้งแต่กระบวนการพัฒนาโจทย์ พัฒนากิจกรรม เป็นผลให้กิจกรรมตอบสนองของความต้อการและเป็นประโยชน์กับชุมชน ทุกคนก็มีโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็นผ่านช่องทางทางการและไม่เป็นทางการ เป็นข้อมูลที่มีความสำคัญเท่าเทียมกัน และผ่านจากประสบการณ์จริงของแต่ละบุคคล

2 ความสำเร็จของกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ เยาวชนและผู้ปกครองให้ความร่วมมือและสนใจ ทำให้กิจกรรมสำเร็จตามเป้าหมาย เนื่องจากคณะวิทยากร กลุ่มเยาวชนและผู้ปกครอง มีความผูกพันกันทางเครือญาติบรรยากาศของการถ่ายทอดความรู้เป็นไปอย่างกันเอง นอกจากนี้ เยาวชนสามารถนำความรู้และประสบการณ์มาถ่ายทอดให้เพื่อนคนอื่นๆได้ อีกทั้งมีผู้ปกครองมาช่วยให้คำแนะนำอีกทอดหนึ่ง สอดคล้องกับ

ความเห็นของ โกวิท พวงงาม (2553: 15) ที่กล่าวว่า คนจะมีความมั่นคงเพราะสามารถระบุได้ว่าตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม มีลักษณะร่วมในด้านคุณค่า บรรทัดฐาน มีการถ่ายทอดทักษะและประสบการณ์ให้กันและกัน นอกจากนี้ การสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ ยังช่วยเสริมให้บรรยากาศของกิจกรรมเป็นไปอย่างราบรื่น กล่าวคือ ลักษณะการถ่ายทอดระหว่างวิทยากรกับกลุ่มเยาวชนและระหว่างเยาวชนด้วยกันเองนั้นมีความเป็นเป็นกันเองสูง ใช้ภาษาทำทางเป็นธรรมชาติ เนื้อหามีขอบเขตที่ชัดเจน เหมาะสมกับระยะเวลาที่มีอยู่ และสุดท้าย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีจุดร่วมบางประการที่เหมือนกัน (สมบุญ สิริธรทรัพย์, 2546: 86-87) คือ มีความเกี่ยวข้องกับอาชีพทำนา ทำให้ลดปัญหาเรื่องของภูมิหลังไปได้ การถ่ายทอดความรู้จึงมีลักษณะแบบพอสอนลูก ลูกสอนหลาน เพื่อนสอนเพื่อนแทน

3 ผลจากการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ การพัฒนากิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องข้าวจากผู้ใหญ่สู่เยาวชนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จัดทำขึ้นโดยการบูรณาการความรู้ให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ของชุมชนหรือการเรียนรู้ตามอัธยาศัย คือ ผู้เรียนเลือกเรียนในสิ่งที่ตนสนใจและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากคณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

เอกสารอ้างอิง

โกวิท พวงงาม. 2551. การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: บริษัท บพิการพิมพ์ จำกัด.

จำรัส สักลอบ. 2552. บทบาทผู้นำในการถ่ายทอดความรู้กลุ่มทำนาข้าวอินทรีย์: กรณีศึกษาเฉพาะบ้านศรีจอมแจ้ง ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เฉลิมพล คงจิตต์, วันชัย คำรินทร์ และสม ชูยอาภัย, 2554. ระบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเรียนรู้ของชุมชนเมือง. วิทยาลัยศิลปะ สื่อ และเทคโนโลยี. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ดำรงค์ มากระจัน และคณะ. 2552. ประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนชาวนาบ้านดอนเตาอู้อู : กรณีศึกษาการต่อยอดความรู้ในกระบวนการทำนา. การประชุมวิชาการ ครั้งที่ 6 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน. 8 – 9 ธันวาคม 2552.

เทียมพบ และคณะ. 2553. การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มแม่บ้านดอนเตาอู้อู้อูผ่านทุนความรู้ร่วมในการเพาะเห็ดนางฟ้า. การประชุมวิชาการ ครั้งที่ 7 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน. 8 – 9 ธันวาคม 2553

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. 2553. จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.

มาลี จุฑา. 2544. การประยุกต์จิตวิทยาเพื่อการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: อักษรภาพิพัฒน์.

สุมิตร สุวรรณ และดำรง มากระจัน. 2553. การวิจัยและพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยและองค์กรท้องถิ่นเพื่อสร้างพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคมศาสตร์และส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน. นครปฐม: ภาควิชาการพัฒนาศักยภาพกรรมมนุษย์และชุมชน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Rossmann and Schlatter. 2005. Recreation Programming: Designing Leisure Experience. California: agemon Publishing.

Traimongkolkul P., Prosong T., Sunti S. and Nirun Y. 2007. **University-Local School Collaboration in Agricultural and Environmental Education**. Kasetart Journal (Social sciences) 28: 342-350.